

Lapunk 1974. 3. számában közöltünk ismertetést FONYÓ Istvánné - SIMON Zoltán: A zenei szolgáltatás megszervezése a közművelődési könyvtárakban című könyvéről. A kiadványról szerkesztőségünkhöz két hozzászólás érkezett a MKE Zenei Szekciója részéről. A hozzászólásokat (kissé rövidítve) azzal tesszük közzé, hogy további véleménynyilvánításoknak is szívesen adunk hangot - feltéve, hogy azok a problémával általános érvennyel foglalkoznak. (Szerk.)

Egyszerűsítés vagy igénytelenség?

Néhány év óta a megyei, városi közművelődési könyvtárakban egymás után nyílnak meg a zenei részlegek, a zenemű- és hangtárak. Az új részlegek új feladatok elé állítják az ott dolgozó könyvtárosokat. A zeneművek, hanglemek feldolgozása lényegesen különbözik a folyóiratok, könyvek feldolgozásától. Az olvasószolgálati teendők, továbbá a kiadványi lehetőségek és a rendezvények is mások.

Az új feladatokra természetesen fel kell készülni. Nem lehet és nem is szabad az új részlegek létesítéséhez előzetes képzés, tanulás nélkül hozzákezdeni. Ebben az esetben ugyanis a különböző közművelődési zenei gyűjtemények egymástól egészen eltérővé válnának. Márpedig az egységes könyvtári hálózat elve az egyes könyvtári típusokon belüli részlegekre is érvényes!

Az egységesítést, az azonos elvek szerinti munkát egyelőre egy kézikönyv, egy tanfolyam és egy szakmai fórum biztosítja. Ezek az alapok, amelyekre ezekben a gyűjteményekben támaszkodni lehet és kell.

A könyv: Pethes Iván: A fonotéka c. kézikönyve. (Bp. Népművelési Propaganda Iroda, Bp. 1970. 78 p.) A másféléves tanfolyamot a Könyvtártudományi és Módszertani Központ rendezte 1972-1973-ban a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Zenei Szekciója szervezésében: Továbbképzés zenei könyvtárosok részére címmel. A tanfolyamra a megyei könyvtárak többé-kevésbé elküldték azokat a munkatársaikat, akik a már meglévő vagy most létesülő zeneműtárakban dolgoznak. Mivel a megyei könyvtárak módszertani központok, biztosítottak látszott az azonos elvek szerinti munka kialakítása.

A fórum az MKE Zenei Szekciója. Ez a szakmai csoportosulás azért jött létre - a szekció ismertetőjéből idézem - "hogy soraiba tömörítse az ország zenemű- és hangtáraiban dolgozó szakembereket, a gyűjtemények funkciójától, jellegétől és tevékenységétől függetlenül. Tevékenységét a következők határozzák meg:

- a szakmai élet során felmerülő problémák szabad fóruma kíván lenni,
- a szakmai képzés és továbbképzés inspirálója és lehetőség szerint megvalósítója kíván lenni."

Azt hihetnénk, hogy minden rendben van a zenemű- és hangtárak egy-
sleges szervezése, egybehangolt állománykialakítása és feldolgozása körül.

Sajnos nincs így. Ezt bizonyítja Fonyó Istvánné - Simon Zoltán:
A zenei szolgáltatás megszervezése a közművelődési könyvtárakban c. ki-
adványa is. (Debrecen, 1973.) Előszavában ezt olvashatjuk: "Nyomatékkal
hangsúlyozzuk, hogy a debreceni kivételével sem a már megalakult, sem a
tervezett egységek nem tekinthetők zenei könyvtárnak, csak szolgáltató he-
lyeknek, mivel sem önálló helyiséggel, sem külön könyvtárossal nem rendel-
keznek. Ez a jelen körülmények között anyagi nehézségekbe ütközik, de ese-
tenként még a helyi igények színvonala sem kívánja meg a részlegnél maga-
sabb szintű szervezeti formát. A fentiekből következik, hogy sem a gyűjtésben,
sem a feldolgozó, feltáró munkában nem léphetünk fel a teljességnek azzal az
igényével, ami a zenei könyvtárraktól joggal elvárható. Következésképp csak
általános irányelvként vehetjük figyelembe azokat az eljárásokat és szabályo-
kat, amelyeket Pethes Iván A fonotéka (Bp. 1970.) c. könyve tartalmaz."

És - ezt már mi tesszük hozzá - a fentiekből még más is következik:

- egyes könyvtárakban olyan szolgálati helyeket hoznak létre, amelyek
anyagi és személyi adottságok híján semmiféle érdemleges szolgálta-
tást nem tudnak nyújtani (mindeztahelyi igények színvonalára való hi-
vatkozással teszik!).
- az ott folyó munkát pedig eleve elhatárolják az ország más területén
elfogadottól, alkalmazottól,

Mindehhez még azt kell hozzátennünk:

- a kényszermegoldások többet árthatnak az ügynek, mintha kívárnák
azt az időt míg a feltételek megérnek egy jól felszerelt és ellátott
zenei részleg kialakításához,
- a kisebb könyvtárakban folyó feldolgozó munkától senki sem várja,
hogy mélységében megegyezzék például a megyei könyvtárakéival, de
azt mindenképpen elvárhatjuk, hogy ugyanazon irányelvek alapján
történjék.

Az egyszerűsítés nem igénytelenség. A színvonal ilyen leszállítása az
olvasók, a hallgatók lebecsülése.

A kiadványt végigolvasva elsősorban a feldolgozás címszó alatt talá-
lunk olyan megállapításokat amelyekkel semmiképpen sem lehet egyetérteni.
A 12. oldalon olvashatjuk: "A lemezek címfelvétele speciális ismereteket
igényel és bonyolultabb, mint a könyveké. Ezért tudatosan eltértünk a szab-
ványtól, illetve az adatokat olyan minimálisra redukáltuk, amennyire lehet-
séges volt anélkül, hogy az a szolgáltatási helyeken felmerülő igények kielé-
gítését csorbítaná vagy a feltáró, visszakereső munkát akadályozná."

A szabványtól - azt hiszem ezt felesleges is hangsúlyozni - sem tu-
datosan, sem öntudatlanul nem lehet eltérni. Igaz, hogy a zeneművek cimle-
írásának nem szabványa, csak szabályzata van, de ezeket - legalábbis az alap-
elveket tekintve - ugyanugy be kell tartani, mint a könyvek esetében.

A feldolgozás címszava alatt javasolt megoldások következtetésük, vég-
ig nem gondoltságuk miatt annyira használhatatlanok, hogy azok egy zene-
művekkel nem foglalkozó feldolgozó könyvtáros előtt is nyilvánvalóvá válnak,
ha figyelmesen elolvassa az említett könyvecskét.

Könyvtári életünkben (és a MKE Zenei Szekciójának munkájában is) mindinkább megfigyelhetők az egységesítésre irányuló törekvések, amelyeknek hasznáról - úgy véljük, felesleges bárkit is meggyőzni! Hiszen mindannyian jól tudjuk: "dolgozni csak pontosan, szépen... érdemes."

dr. SKALICZKI Józsefné
az MKE Zenei Szekciójának elnöke

x x x

A könyvtárak hangzó különgyűjteményeinek nincs létesítési normája, ellátottságukról gyűjtőkörükről hivatalos dokumentum nincs, szakmai összefogásukról intézményesen nem történt gondoskodás. Pedig hálózattá szerveződésüknek igen sok feltétele adott. Szükséges lenne az említett gondoskodás a nehézségekkel küzdő gyűjtemények számára. Meg kellene indítani a Központi cédulaellátást, létre kellene hozni a kották és hangfelvételek központi katalógusát, központi másolószolgálatot kellene létesíteni.

Egy kézen is számba vehető azon dokumentumok száma, melyek a "fonotékák" speciális problémáival foglalkoznak. Melyek is ezek? Elsősorban Pethes Iván: A fonotéka c. kézikönyve (Bp. 1970, Népművelési Propaganda Iroda. 78 l.), Gráfné Forrai Magdolna: Gyakorlati tanácsok aközművelődési fonotékák számára (Bp. 1970. KMK 16 l.), Grexa Gyula: A közművelődési könyvtárak fonotékáinak feladata a zenei ismeretterjesztésben (Bp. 1971, KMK. 48 l.), Csoboth Attila: A közművelődési könyvtárak zenei részlege. Cim- és adattár. (Bp. 1972, KMK. 33 l.), végül: Hanglemezek a közművelődési könyvtárakban. Ajánló jegyzék. Közread. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ (Bp. 1973, Népműv. Prop. Iroda. 232 l.).

Ugy tűnt, hogy a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár gondozásában 1973-ban megjelentett Fonyó Istvánné - Simon Zoltán: A zenei szolgáltatás megszervezése a községi könyvtárakban című, a Hajdu-Bihar megyei községi könyvtárak számára készült intern jellegű kiadványt is felvehetjük a széleskörben való megismertetésre szánt segédletek közé.

Sajnos, nyugodt lelkiismerettel éppen az ellenkezőjét kell állítanunk. Egy elvi kérdést kívánunk tisztázni, illetve nézetünket leszögezni előljáróban. A kiadvány tanulsága szerint a Hajdu-Bihar megyei községekben a "zenesarkok" 2-3 lemezjátszóval és az olvasószolgálatos könyvtárosnak "félkézről" ellátott segédletével látják el feladatukat. Az ilyen "zeneszolgáltató helyek" (a kiadvány fogalmazásával élve) nem egyebek komolyzenei Wurlitzereknél! Hiszen ahol az állománygyarapítás, feldolgozás és a zenei igények kielégítése az általános olvasószolgálatos részfeladata (minden speciális képzettség megszerzése nélkül!), ott érdemleges szolgáltatásról nem lehet és nem is szabad beszélni.

A szolgáltató helyek az idézett kiadvány szerint "sem önálló helyiséggel, sem külön könyvtárossal nem rendelkeznek... esetenként a helyi igények színvonalára sem kívánja meg a részlegnél magasabbszintű szervezeti formát". A fentiekből következőleg megkérdőjeleznék a szolgáltató helyek létrehívásának szükségességét.

A módszertani levél öt fejezetre oszlik:

A zenei szolgáltatás megszervezése c. fejezet bevezetésként megadja a zenei részlegek feladatát és funkcióját: a zenei ismeretterjesztés, az idegen nyelv tanulásának, az irodalom auditív befogadásának segítése. Hangsúlyozza az együttműködést a művelődési házakkal, iskolákkal, zenetanárokkal, karvezetőkkel.

A tárgyi felvételek biztosításáról szólva azonban említés nélkül hagyja azt a tényt, hogy a részlegek kialakítása bizony igen helyigényes. A minimumként említett 3 lemezjátszó és a magnetofon elhelyezése a fejezetben szóba hozott "egy lemezjátszószekrényben" kérdéses, és véleményünk szerint nem praktikus. A felsorolásban szereplő 10-12 fejhallgatót a négy egyidejű műsorhoz feleslegesen soknak tartjuk, csoportos hallgatáshoz viszont kevésnek. Fontosnak tartanánk valamennyi ajánlott műszaki berendezés pontos cikkmegnevezését közölni, alternatívaként más választékot is ajánlva. Mivel a helyiség-hangosításnak kidolgozott akusztikai szabványai vannak, a módszertani levélnek a helyiségigény említésekor erre feltétlenül ki kellett volna térnie.

A kiadások felsorolásából kimaradt az induláshoz szükséges hanglemezállomány (500-1000 lemez: minimálisan 50 000 forint) beszerzési ára. A sztereo-magnetofon sem üzemeltethető jó minőségű hangszalag nélkül (orsónként minimálisan 250,-Ft), amiről szintén nem történt említés. A tágra nyitott gyűjtőköri meghatározásban megadott irányok következetes gyarapítására nem-hogy az évi 5-6000 Ft, de ennek kétszerese sem elegendő. S ha ehhez hozzávesszük, hogy a részleg színvonalas működéséhez szükséges, hogy "a könyvtár általános gyűjtőkörét kibővítsék a zenei tárgyú könyvek és folyóiratok vonatkozásában", akkor a leirt 4500 Ft. négy-ötszörösével kell a fenntartó szerveknek számolniuk.

A személyi feltételekről szólva a részfoglalkozású dolgozó beállítását optimálisnak tartja, ami a dolgok anyagi részét tekintve rendjén való is lehetne. Ám melyik kvalifikált zenei szakember vállal amugy sem sok szabad idejében csekély összegért állománygyarapítást, zenei foglalkozások szervezését-vezetését, zenei tájékoztatást? Csak ennyit! Részidőben. Esténként.

Vajon elválasztható lenne egy manuális-technikai "betanított munka" a zenei feldolgozó-tájékoztató-szétzugárzó munkától? Sőt: "a zenei szolgáltatás teljes egészében az egyik könyvtáros munkakörébe utalható". Ez nemcsak a zenei részleg látogatónak lebecsülése, hanem a szakmáé is.

Amennyiben a zenei részlegben dolgozó munkatárs képzése nincs megoldva, a részleg munkáját semmiképpen sem szabad megindítani!

A zenei részleg belső munkájával foglalkozó fejezet az állománygyarapítás egyetlen formájaként a lemezvásárlást ismerteti. Mintha bizony nem lehetne gyűjtemények, bibliográfiák alapján lemezeket rendelni is. Szót sem szól a magnetofonszalagra felvett művekről (minek akkor a sztereo-magnetofon?), amelyek éppúgy besorolhatók az állományba, mint a hanglemezek.

Az állománybavétel c. rész a szerelés alfejezetében elfeledkezik arról, hogy a jelzetet nemcsak a lemezborítóra, hanem a lemezre is rá kell vezetni, hiszen gyakori eset, hogy a tasakok elcserélődnek, s akkor egyedül csak a lemezcimkékre felvitt jelzet vezet vissza a tasakhoz. E fejezetben legalább egy mondat erejéig szükséges lett volna foglalkozni az állományból való törlés módjával is.

A feldolgozással (címleírást értve alatta) viszonylag bővebben foglalkozik a módszertani levél, előrebocsátva, hogy "a lemezek címfelvétele speciá-

lis ismereteket igényel és bonyolultabb, mint a könyveké. Ezért tudatosan eltértünk a szabványtól, illetve az adatokat olyan minimálisra redukáltuk, amennyire csak lehetséges volt anélkül, hogy a szolgáltatási helyeken felmerülő igények kielégítését csorbítaná vagy a feltáró-visszakereső munkát akadályozná."

Azt hiszem elvként leszögezhetjük: semmiféle meggondolás nem indokolja a szabványtól (még ha az csak szabályzat is) való akár tudatos, akár öntudatlan eltérést.

Ami a cimleírás nyelvét illeti: helyes, hogy a magyar nyelvű feltárást ajánlja. De a nem magyar kiadási lemez esetén a cimleíró nyelvismeretét is számításba véve az idegen nyelvű címnek helyes magyarítását, ill. a címfordítás egyöntetűségét vajon mi és ki garantálja? (Rhapsody in blue = Kék rapszódia, vagy Rapszódia kékbén, vagy Blues-rapszódia???)

A cimleírás kötelező sorrendjét meghatározza az összeállító: szerző, cím, alcím, műfaj, műjegyzékszám, hangnem. Ám két bekezdéssel alább így ír: "ha a zeneműnek közismert sorszáma van, azt írjuk előre: Pl. 5. szimfónia Op. 67. C. moll."

Kommentár helyett idézzük az MSz 3401 könyvtári szabványból: "A szövegnek a besorolás szempontjából tekintetbe jövő részeiben a nem betűleírású elemeket ... a szöveg nyelvének megfelelő betűírásra tesszük át és így soroljuk."

Majd: "hasonlóképpen előre vetjük a hangnemet is, ha a cím így ment át a köztudatba. Pl. "D moll tokkáta és fuga BWV 565." Végül is mi szerint fogja majd a könyvtáros besorolni katalógusába a példában közölt cimleírást?

Nem tudni, mit értsünk az előbbi példa után következő sorokon: "Ez a kis sé bonyolultnak látszó leírési mód valójában nem okoz különösebb nehézséget, mivel a borítón vagy a lemezen már ezt a sorrendet találjuk s így csak másolásról van szó". (Eszert a cimleírás = a tasakon közöltek szolgai másolásával. Kiegészítés, helyesbités nem szükséges.) S ráadásul utána a példa Paganini: La Campanella. "Nem fogják a Harangocska címszónál keresni." (Ott nem is, mert nem a címfordításról volt az előző bekezdésben szó. De igenis kereshetik a Caprice címszónál, ahova viszont ezek szerint nem nyer besorolást. A könyvtári gyakorlat egyébként már régóta alkalmazza az utalók rendszert.)

Tarthatatlan a következő bekezdés is: "gyakori, hogy egy zeneműnek vagy a szerző, vagy az utókor jelzót, külön elnevezést adott. Ekkor szintén csak a magyar formát írjuk le idézőjelbe téve: Pl. Beethoven: Szonáta, zongorára. "Holdfénysonáta." Hol marad a következetesség a cimleírás kötelező sorrendjének és adatainak megtartásában?

A cimleírásról szóló fejezetben említés sem történik az irodalmi, zenei lemezek előadóról.

Mivel a gyűjtőkörrel foglalkozó alfejezetben irodalmi és nyelvi lemezekről olvashatunk, joggal várhatnánk, hogy a cimleírásról szólva legalább utalás történjen az e fajta lemezek feldolgozására.

Ha már a cimleírás mélységét elhanyagolhatónak tartják az összeállítók, úgy a katalógusépítés során mi tartjuk feleslegesnek a külön szerzői és cím-katalógust, hiszen azok egyesíthetők egyetlen betűrendes keresztkatalógusban.

A tárolásról szólva a módszertani levél a lemeztartó rekeszes polcokat ajánlja 10, ill. 20 cm hosszúsággal. Mivel szabványméretű lemezzszekrényt még nem gyárt a hazai ipar, szükséges lenne a rekeszek mélységét és magasságát is megjelölni.

Nem helytálló az a megállapítás sem, hogy a hangszalagok tárolása speciális butort nem igényel: a hangszalagok éppugy érzékenyek a hőre, fényre, mint a hanglemezek. Sőt: a porosodástól való megóvásuk szintén a nehezen megoldható feladatok közé tartozik.

A műszaki berendezések állagának megóvásáról szólva ismét megfelelnek a szerzők a magnetofon kezelésének-gondozásának ismertetéséről. Nemcsak javíttatni: meghatározott időszakonként karbantartani is kell az említett berendezéseket, hiszen élettartamuk javarészt ezen mulik, nem is szólva a szolgáltatás zökkenőmentességének biztosításáról.

Az utolsó fejezet a debreceni Zenei Könyvtárnak mint hálózati központnak hálózati szolgáltatásait ismerteti: a részlegek ellenőrzésén és irányításán tud gondoskodik az ott dolgozók továbbképzéséről, az állománygyarapításhoz jegyzékeket továbbít a részlegekhez. Szalagmásolatot készít a részlegek által igényelt, ritkán előforduló zeneművekről. Gondoskodik a technikai eszközök javításáról.

A függelékben közölt, deziderátaként ajánlott zenei tárgyú könyveket teljességre törően állították össze az Új Könyvek nyomán. Sajnos, éppen ezért a zenei tárgyú szépirodalmat is belevették, holott utóbbiak a könyvtárak szépirodalmi anyagában jószerevel megtalálhatók, zenei propagatív értékük vajmi csekély: ezért duplumot vásárolni - újabb felesleges megterhelést jelentene a könyvtáraknak. A jegyzékbe olyan kiadványok is bekerültek, melyek ugyan könyvformában jelentek meg mégis a kották közé tartoznak. Pl.: Fáklyavivők, A bakonyi szegényember dalai, A mi dalaink, Elindultam idegenbe stb.

A kiegészítésként ajánlott bibliográfia (A muzsika világában) az 1964 előtti magyar anyagot erős válogatással közli, cikkeket is felvéve anyagába, mely tájékozódásként ugyan hasznos, ám dezideráláshoz mi inkább a Magyar Nemzeti Bibliográfia kumulációit ajánlanánk a retrospektív anyag szerzeményezéséhez.

A zenével foglalkozó folyóiratok annotált jegyzékéből kimaradt a KÓTA, a Kórusok Országos Tanácsának havi folyóirata, valamint az Országos Filharmónia heti műsorfüzete, mely a zenei tájékoztatás igen hasznos segédesszöke.

Summázva az elmondottakat: a Hajdu-Bihar megyei Könyvtár 200 példányban kiadott összeállítása (bár az egységesítést szavakban deklarálja) eredményként pontosan célja ellenkezőjét éri el: az egyszerűsítés örvén szimplifikálást, igénytelenséget tanít. Bizunk abban, hogy a legközelebbi, e témával foglalkozó kiadványuk szakmai szempontból támadhatatlan, módszertani szempontból jobban átgondolt, az országos gyakorlat eredményeit figyelembe vevő, a magyar könyvtárügyhöz és a magyar zenéhez méltó színvonalat képviselő összeállítás lesz.

GYIMES Ferenc